

Tadeusz Oracki

Sprostowanie biograficzne do książki Lecha Trzeciakowskiego

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 97-101

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Oracki

Sprostowanie biograficzne do książki Lecha Trzeciakowskiego*

W przedmowie do pracy zbiorowej, poświęconej stanowi badań nad parlamentaryzmem w Polsce, współredaktor książki, Juliusz Bardach, pisał m.in. „Brak jednak nadal wyczerpujących prac poświęconych reprezentacjom polskim w parlamentach państw zaborczych: austriackiej Radzie Państwa, sejmie pruskim, parlamencie Rzeszy Niemieckiej w latach 1870–1918, wreszcie rosyjskiej Dumie Państwowej w latach 1906–1917”¹. Utyskiwania te nie były w pełni uzasadnione, gdyż poza pracami Zdzisława Grota² i Andrzeja Ajnenkiela³, opublikowali swe prace Joachim Benyskiewicz, Zygmunt Hemmerling, Zygmunt Łukawski i Jerzy Wojciak⁴. W ostatnich latach ukazały się szczególnie cenne prace Józefa Buszki oraz Czesława Brzozy i Kamila Stepana⁵.

Warszawskie Wydawnictwo Sejmowe, które ze zrozumiałych względów inicjuje i wspiera prace o parlamentaryzmie polskim, wydało niedawno gruntowną i obszerną książkę Lecha Trzeciakowskiego, którego obok Adama Galosa zaliczyć należy do najwybitniejszych współczesnych badaczy parlamentu niemieckiego i sejmu pruskiego. Autor podjął się zadania, którego dotąd nie wykonał żaden polski historyk, i za to należy mu się uznanie. Mimo że wobec istniejących i wymienionych wcześniej publikacji miał zadanie nieco ułatwione, sięgnął do archiwaliów, do najnowszych prac historyków niemieckich, do prasy wielkopolskiej, wykorzystał również, choć ze zbytnim zaufaniem, przestarzałą, trzytomową pracę Romana Komierowskiego o Kołach Polskich w Berlinie.

We wstępie do swej pracy autor wspomina o sprawozdaniach stenograficznych obu izb sejmu pruskiego i parlamentu niemieckiego, ale – jak się wydaje – gruntownie tego źródła nie przestudował, czemu się tak bardzo dziwić nie należy, gdyż wydawnictwo liczy setki tomów.

Recenzując to obszerne dzieło, Adam Galos napisał m.in.: „W wartościowym aneksie umieszczone są zestawienia posłów we wszystkich trzech izbach (dwóch sejmu pruskiego oraz w Reichstagu); choć brak przy tym wielu danych, zestawienie może służyć jako użyteczne źródło do orientacji w karierze polityków polskich”⁶.

* L. Trzeciakowski, *Posłowie polscy w Berlinie 1848–1928*, Warszawa 2003, 519 s. + 48 il.

1 *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*, pod red. J. Bardacha i W. Sudnika, Warszawa 1995, s. 6.

2 Z. Grot, *Działalność posłów polskich w sejmie pruskim (1848–1850)*, Poznań 1961; *Protokoły z posiedzeń Koła Polskiego w Berlinie*, t. 1: *Lata Wiosny Ludów 1849–1851*, oprac. Z. Grot, Poznań 1956.

3 *Historia sejmu polskiego*, t. II, cz. 1: *W dobie rozbiorów*, oprac. A. Ajnenkiel, Warszawa 1989. Rozdziały V–IX dotyczą polskich reprezentacji parlamentarnych w ciałach ustawodawczych trzech państw zaborczych.

4 J. Benyskiewicz, *Posłowie polscy w Berlinie w latach 1866–1890*, Zielona Góra 1976; Z. Hemmerling, *Posłowie polscy w parlamencie Rzeszy Niemieckiej i sejmie pruskim 1907–1914*, Warszawa 1968; Z. Łukawski, *Koło Polskie w rosyjskiej Dumie Państwowej w latach 1906–1909*, Wrocław 1967; J. Wojciak, *Walka polityczna w wyborach do parlamentu Rzeszy i sejmu pruskiego w Poznaniu w latach 1898–1914*, Warszawa – Poznań 1981.

5 J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848–1918*, Warszawa 1996; C. Brzoza i K. Stepan, *Posłowie polscy w parlamencie rosyjskim 1906–1917. Słownik biograficzny*, Warszawa 2001.

6 A. Galos, *Kwartalnik Historyczny*, 2004, nr 2, s. 133.

Niestety, właśnie ów „Aneks” (obejmujący strony 480–496) budzi najczęściej wątpliwości i to z wielu powodów. Autor powtarza błędne informacje za prasą lub innymi autorami, podaje niedokładnie nazwiska i imiona, przypisuje czynności poselskie osobom, które ich nie sprawowały, niektórych deputowanych w ogóle pomija, myli posłów pochodzących z tej samej rodziny, jest niekonsekwentny w podawaniu informacji o posłach reprezentujących niemieckie Centrum, których część, choć nie należała do kół polskich, została wybrana w wyniku porozumienia z przywódcami ruchu polskiego (chodzi przede wszystkim o Śląsk). Gdyby autor zadał sobie trud, podając przynajmniej roczne daty życia posłów, uniknąłby przykrych pomyłek.

Aby nie być gołosłownym – przedstawiam niektóre sprostowania i uzupełnienia nie według kadencji odpowiednich ciał ustawodawczych lecz alfabetycznie według nazwisk posłów.

1. Bartoszkiewicz Jan, ksiądz, na s. 158 figuruje błędnie jako Piotr Bartoszkiewicz.
2. Bnińscy: Adolf i Ignacy – niezgodność w odsyłaniu do stron.
3. Brzeski Leonard – na s. 487 mylnie imię: Leopold. Poza tym był on członkiem Izby Panów od 1876, a nie od 1873.
4. Buchowski Kajetan, który był posłem do parlamentu Związku Północnoniemieckiego (1867) został niesłusznie pominięty.
5. Cegielski Stefan został posłem do sejmiku w 1890, a nie w 1889.
6. Chełmicki Julian nie był posłem w latach 1894–1898. Chodzi prawdopodobnie o Sejm Prowincjonalny.
7. Chłapowski Alfred. Autor podaje, że złożył mandat do Reichstagu w 1909 r., tymczasem miało to miejsce 20 listopada 1908.
8. Chłapowski Antoni – wybrany został na posła 5 marca 1901, a nie w 1900.
9. Chyżyński Antoni funkcjonuje w książce także jako Chiżyński.
10. Hutten-Czapski Franciszek był członkiem Izby Panów od 13 lutego 1857, a nie od 1855.
11. Hutten-Czapski Stanisław był członkiem Izby Panów od 7 października 1869, a nie od 1866.
12. Czarliński Leon – nie był posłem do Reichstagu w latach 1884–1887.
13. Czarliński Rudolf, ziemianin ze Starego Bukowca koło Świecia, był posłem do sejmiku pruskiego jedynie w 1868 (uczestniczył tylko w dwóch sesjach).
14. Czartoryski Zdzisław nie był posłem do Reichstagu w latach 1887–1890.
15. Donimirski Teodor (s. 278) nie mógł głosować w Kole Polskim w 1892, gdyż zmarł w 1884. Chodzi prawdopodobnie o Henryka Donimirskiego.
16. Dunajski Piotr – ksiądz, trzykrotnie wymieniony (s. 292, 496, 503) jako Dunajewski.
17. Działyński Jan. Wybrany na posła (25 maja 1869) do parlamentu Związku Północnoniemieckiego, nie brał udziału w jego obradach; 19 lutego 1870 zawieszono ważność jego mandatu, a 2 kwietnia tego roku mandat unieważniono. Wybrany 28 października 1863 r. do sejmiku pruskiego, nie brał w nim udziału, gdyż był ścigany za udział w powstaniu 1863 r. i przebywał za granicą. Jest wprawdzie na ten temat wzmianka na s. 159, ale należało tę informację podać w wykazie posłów.
18. Frydrych Adolf (występujący w źródłach także jako Friedrich) wybrany na Kaszubach na posła do sejmiku pruskiego 6 grudnia 1861 r., przystąpił do grupy posłów polskich, ale wkrótce przeszedł do Centrum i prowadził aktywną działalność propagandową antypolską, m.in. w wydawanych przez siebie broszurach.
19. Gizewiusz Gustaw, postać dobrze znana i opracowana, występuje u Trzeciakowskiego jako Gustav Gizevius i Gustav Gisevius. Poza tym, jego udział w wyborach przedstawiono nieściśle. Gizewiusz był elektorem (niem. Wahlmann) w pierwszej turze, a nie posłem (s. 480). Zmarł przed głosowaniem w drugiej turze (s. 116). W 1848 r. nie było rejencji olsztyńskiej (utworzono ją do-

piero w 1905 r.), więc Gizewiusz nie mógł kierować agitacją wyborczą (s. 112), a jedynie za swoją kandydaturą.

20. Grabski Leon – nie był posłem do Reichstagu w latach 1898–1903.
21. Graeve Ludwik. Wybrany do Reichstagu także na kadencję 1890–1893, już w 1890 złożył mandat.
22. Haza-Radlic Wojciech złożył mandat 23 października 1871 r.
23. Hanza-Radlitz Adalbert – to oczywiście Haza-Radlitz.
24. Janiszewski Ludwik, ksiądz, był – według Trzeciakowskiego – posłem do Reichstagu w latach 1884–1887, tymczasem takiego posła nie było. Chodzi z pewnością o księdza Ludwika Jążdżewskiego, wieloletniego posła do Reichstagu i Landtagu.
25. Jankowski, ksiądz – poseł, miał na imię Teodor, a nie Gabriel.
26. Janta-Połczyński Józef nie był posłem do Reichstagu w latach 1887–1890. Obowiązki poselskie pełnił w tym czasie Adam Janta-Połczyński.
27. Jaworski-Sas (Sas-Jaworski), członek pruskiej Izby Panów, nosił imię Jan, a nie Józef i zasiadał w tej izbie od 30 listopada 1855 r., a nie od 1859.
28. Jaworski-Sas (Sas-Jaworski) Julian nie posłował do sejmiku pruskiego (w 1899–1903) i do parlamentu niemieckiego (w 1903–1907).
29. Jążdżewski Ludwik, ksiądz, był posłem do Reichstagu także w latach 1884–1887 oraz w 1903–1907.
30. Kalkstein Michał został wybrany do Reichstagu 16 lutego 1893, a nie w 1892 (po śmierci Bolesława Kossowskiego, który zmarł 18 listopada 1892).
31. Kalkstein Teodor (s. 278). Niestety, nie był posłem. Chodzi zapewne o Michała Kalksteina.
32. Klingenberg Antoni, ksiądz; dodać trzeba, że w 1859–1861 nie należał do Koła Polskiego.
33. Komierowski Roman był posłem do Reichstagu także w latach 1898–1903.
34. Korfanty Wojciech. Należałoby dodać, że 24 maja 1905 r. (na skutek protestów Centrum) został pozbawiony mandatu, ale 12 października 1905 wygrał wybory uzupełniające.
35. Kossowski Bolesław nie posłował do Reichstagu w latach 1884–1887.
36. Królik Teofil. Należało podać, że należał do Centrum, z którego wystąpił w 1905, a 15 marca 1906 złożył mandat.
37. Krzyżanowski Jan był także posłem do Zgromadzenia Narodowego we Frankfurcie nad Menem (1849).
38. Kwileccy. Pomyłono dwóch Kwileckich: Hektora i Stefana (ten nie występuje w indeksie), przypisując poselskie funkcje Hektorowi i pomijając (prawdopodobnie za prasą poznańską) Stefana. Otóż Hektor K. posłował do Reichstagu czterokrotnie: 1887–1890, 1890–1893, 1893–1898 i 1898–1903, natomiast Stefan K. posłował do tej samej izby w latach 1877–1878, 1878–1881, 1881–1884, 1884–1887.
39. Letocha Paweł, z pochodzenia Polak, wieloletni poseł do Reichstagu z ramienia Centrum (na Śląsku), został w wykazie pominięty, choć podobnie jak inni uwzględnieni centrowcy (Radwański czy Królik) bronił praw polskich.
40. Lipski Wojciech. W indeksie mamy odsyłacze do jednej osoby, tymczasem chodzi o dwie osoby, jeden urodził się w 1805 r., drugi w 1860.
41. Lisiecki Florenty. Na s. 481 występuje jako Florenty i Florentyn, a na s. 116 jako Florian. W indeksie mylnie dwie osoby: Lisiecki Florenty i Lisiecki Florian.
42. Łaszewski Juliusz. Brak go w indeksie, natomiast umieszczono Józefa Łaszewskiego (s. 166 i 507).
43. Łukomski Józef nie był posłem do sejmiku pruskiego w latach 1877–1879.

44. Łyskowski Ignacy był posłem tylko do 1886, gdyż zmarł 14 lipca 1886 r.
45. Marański (a nie Mariański) Antoni – ksiądz, posłował do Reichstagu w 1871, ale gdy 28 marca 1871 wybór unieważniono, nie ubiegał się więcej o mandat. Pominięto jego udział w sejmie pruskim (1866–1867), gdzie w 1867 złożył mandat.
46. Marzynowski (ur. ok. 1800), także jako Marczyński, został chyba niesłusznie pominięty. Był posłem z Mazur do pruskiego Zgromadzenia Narodowego (1848) i chociaż trudno ustalić jego narodowość, występował nie tylko w Zgromadzeniu Narodowym, ale i w działalności pozaparlamentarnej w obronie chłopów mazurskich (znany jest jego memoriał z 1846 r. w sprawie chłopskiej w Prusach Wschodnich). Marzynowski był intendentem domen państwowych w Elku.
47. Mielżyński Józef został członkiem Izby Panów 19 listopada 1869, a nie w 1867.
48. Mukułowski (bez imienia), poseł do sejmu pruskiego – to właściciel Kotlina w pow. jaro-cińskim, Leon Mukułowski (zm. 1913).
49. Mycielski Józef (zm. 1913). Autor pomylił go z Ludwikiem Mycielskim. Józef M., poseł do Reichstagu w 1903–1907, złożył mandat w 1904 z powodu choroby psychicznej. Ludwik M. (zm. 1926) był posłem do Reichstagu w 1884–1887 i 1887–1890.
50. Nowicki Stanisław – poseł do Reichstagu. Dwukrotnie podano w aneksie błędnie jego nazwisko jako Nawrocki.
51. Pilaski Juliusz – nie posłował do sejmu pruskiego w kadencji 1866–1867.
52. Potworowski miał na imię Edward, a nie Edmund (s. 243).
53. Potworowscy. Autor pomylił w indeksie dwóch Potworowskich: Gustawa Eugeniusza (1800–1860) i jego syna, Gustawa Tadeusza (1842–1892); obaj byli posłami do sejmu. Ojciec zasiadał w nim od 1848 do śmierci, natomiast syn w kadencji II izby w 1873–1876, ale mandat utracił 5 czerwca 1875.
54. Raczyński Zygmunt (ur. 1861), pominięty, był od 1907 r. członkiem Izby Panów.
55. Radziejewski Stanisław – ksiądz, Trzeciakowski używa swobodnie dwóch form jego nazwiska: Radziejowski i Radziejewski, tymczasem w źródłach i opracowaniach występuje on jako Radziejewski. W literaturze przedmiotu funkcjonuje niekiedy, choć rzadko, jako Radziejewski. Należało więc podać: Radziejewski (rzadziej Radziejewski).
56. Rarkowski Jakub, ksiądz (s. 188, 191). Takiego posła nie było. Kontrkandydatem ks. Antoniego Wolszlegiera był Justus Rarkowski (1845–1895), człowiek świecki, właściciel majątku i radny w Olsztynie, natomiast jego syn, Franciszek Justus Rarkowski (1873–1950) był księdzem, ale nie był posłem.
57. Rautenberg-Kliński Michał był także posłem do sejmu w 1849.
58. Respądek Jan – ksiądz. Podczas jego ostatniej kadencji sejmowej (1873–1876) mandat unieważniono 5 czerwca 1875.
59. Richter Karol, ksiądz. Przy jego nazwisku autor dodał informację: „Niemiec identyfikujący się z ugrupowaniem polskim” (s. 480) i podobnie scharakteryzował go na s. 117. Postąpił jednak niekonsekwentnie nie umieszczając podobnej informacji przy nazwisku posła ks. Antoniego Klingenberga.
60. Rogaliński Eustachy złożył mandat w 1876 przed zakończeniem kadencji parlamentu.
61. Różycki Władysław był także posłem do Reichstagu w latach 1895–1898. Autor przypisał tę funkcję Teofilowi Różykiemu.
62. Ruszkiewicz Marcin, gospodarz spod Śremu, pominięty, był deputowanym do pruskiego Zgromadzenia Narodowego (1848); wkrótce złożył mandat.
63. Szczaniecki Michał. Dodać należy, że w pierwszej swej parlamentarnej kadencji złożył mandat 27 maja 1881, a w następnej (1881–1884) mandat jego został unieważniony.

64. Seyda Zygmunt. Na s. 492 błędne imię Zygmund, zapewne pod wpływem niemieckiego Sigismund.

65. Skarżyński Witold. Należało podać także inny wariant nazwiska Skarżyński. Taką formę, nawet jako pierwszą, uwzględnia *Polski słownik biograficzny*.

66. Skórzewski Włodzimierz zmarł w połowie 1913 r. i właściwie nie zasiadał w Izbie Panów w kadencji 1913–1918.

67. Skórzewski Zygmunt był członkiem pruskiej Izby Panów, natomiast nie posłował do Reichstagu. Pomyłono go z Leonem Skórzewskim.

68. Strzoda Franciszek nie posłował do sejmu w latach 1894–1898, lecz w kadencjach: 1899–1903 i 1904–1908. Był także posłem do Reichstagu: 1894–1918 i 1919–1920.

69. Szmula Juliusz był posłem do Reichstagu także w latach 1887–1890, 1890–1893 oraz w 1893–1898.

70. Ślascy: Ludwik i Ludwik Maurycy. Pomyłono obu tych posłów. Ludwik Ślaski (1818–1898), wieloletni członek pruskiej Izby Panów, z pewnością nie mógł w niej zasiadać w latach 1899–1903. Pominięty Ludwik Maurycy Ślaski (1856–1906) był posłem do Reichstagu w latach 1890–1893 i 1893–1898.

71. Taczanowski Alfons, członek Izby Panów, w 1859–1861 nie należał do Koła Polskiego.

72. Waligórski Mieczysław; na s. 486 błędne imię: Władysław.

73. Witkowski Bolesław, ksiądz, pominięty w aneksie, był posłem do sejmu pruskiego w 1913–1918.

74. Wolszlegier Antoni – ksiądz. Nie był „pierwszym kandydatem polskim z Warmii” (s. 188), lecz pierwszym posłem wybranym w 1893 r. Pierwszym kandydatem polskim z Warmii był w 1890 Franciszek Szczepański.

75. Wolszlegier (a nie Wolszleger, s. 395) Władysław. W indeksie występuje jako dwie różne osoby.

76. Żółtowski Alfred został pomyłony z Józefem Żółtowskim. Otóż Alfred Żółtowski był posłem do Reichstagu jedynie w latach 1871–1873, natomiast posłem w drugiej i trzeciej kadencji parlamentu (1874–1876 i 1877–1878) był Józef Żółtowski, dr prawa, właściciel dóbr Ujazd w pow. grodziskim.